

«XXI ҒАСЫРДАҒЫ ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ»

атты халықаралық ғылыми форум
материалдарының жинағы

16 мамыр, 2014 жыл

Proceedings International scientific forum
«PHILOLOGY SCIENCE IN XXI CENTURY:
PROBLEMS AND PROSPECTS»

16 мау, 2014

Сборник материалов международного научного форума
«ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА В XXI ВЕКЕ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ»

16 мая, 2014 год

В заключение следует отметить, что международное сотрудничество в подготовке книги состоялось благодаря активной деятельности руководителя этого проекта, заведующей отделом Института литературы и искусства им. М.О.Ауэзова, доцента Светланы Викторовны Ананьевой, установившей контакты с зарубежными авторами. Благодарность можно выразить известному казахстанскому писателю Герольду Карловичу Бельгеру, оказавшему помощь в поиске автора раздела о современной немецкой литературе. И, конечно же, переводчикам: Елене Зейферт и Ларисе Захаровой за перевод с немецкого языка на русский исследования Кристофа Юргенсона; Наталие Мурански – за перевод со словацкого языка раздела Иваны Тараненковой и Любицы Сомолайовой, Сибилу Алексову – за перевод раздела о болгарской литературе и Ливие Которче – за перевод с румынского языка. Презентация коллективной монографии «Новейшая зарубежная литература» состоялась в Москве, Кишиневе, Киеве, Баку, в румынской прессе опубликованы положительные отзывы и рецензии. Книга стала лауреатом Международного конкурса «Научная книга – 2012» Международной ассоциации академий наук (Москва).

Список использованной литературы:

1. Гете И.-В. Об искусстве. – М.: Искусство, 1975. – 623 с.
2. Новейшая зарубежная литература: Коллективная монография. – Алматы: Жибек жолы, 2011. – 584 с.

Summary

The article "Study of Foreign Literature in Kazakhstan" is telling about preparation of joint scientific monograph "Contemporary Foreign Literature". The book was published in 2011 by M.O.Auezov Institute of Literature and Art. The monograph includes 16 researches, national literatures of 10 foreign countries and 6 CIS countries. The book was written with participation of literary critics of Azerbaijan, Bulgaria, Germany, Moldova, Romania, Russia, Slovakia. Particular attention is paid to German literature.

***Сағындық Н.,**
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
филология ғылымдарының кандидаты, доцент*

ӘЛ-ФАРАБИ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қарахан мемлекеті тұсындағы немесе ислам дәуірі (X-XII ғғ.) аталатын кезеңді түркі халықтарының қоғамдық-мәдени даму тарихында қайта өркендеу дәуірі деп ерекшелеуге болады. Бұл кезеңге әл-Фарабидің «Риторика», «Поэзия өнері туралы» еңбектерін, Махмұт Қашқаридің «Диуани лұғат ат-түрік» («Түркі сөздерінің жинағын»), Жүсіп Баласағұнидің «Құтты білігін», Қожа Ахмет Йасауидің «Диуани хикмет» («Ақыл кітабын»), Сүлеймен Бақырғанидің «Бақырғани кітабын» және т.б. жәдігерліктерді жатқызатын болсақ осы дәуірдің зор жетістігін көрсететін құндылықтары болып табылады. Бұл туындылар орта ғасырдағы түркі жазба әдебиетінің өркендеп өсуіне, ілгері де іргелі дамуына өлшеусіз үлесін тигізді.

Кейінгі жылдарда Орта Азия мен Қазақстанның орта ғасырда жасаған ұлы адамдары туралы зерттеулер көбейе бастады. Қазақстан ғалымдары да бұл салада айтарлықтай бет бұрыстар жасап отыр.

Тарихымыздың тамаша тұлғаларының бірі – Мұхаммед Әбу Насыр әл-Фараби. Қазақстан Ғылым Академиясында әл-Фараби мұраларын зерттеушілер тобы оның мұрасын жариялау, зерттеу ісіне қызу ат салысты. Ә. Марғұлан, А. Машанов, А. Көбесов, Р. Бердібаев, т.б. ғалымдардың Фараби туралы зерттеулері баспа бетін көрді. 1971 жылы көрнекті фарабитанушыларымыз – Ақжан Машановтың «әл-Фараби» атты тарихи деректі кітабы, Ауданбек Көбесовтың «әл-Фараби», академик Ж.М. Әбділдиннің редакциясымен 1984 жылы шыққан «әл-Фарабидің әдеуметтік, этикалық және эстетикалық көзқарасы» деген зерттеу жинағы жарық көрді. Фарабитану қазір арнайы ғылым дәрежесіне көтерілді деп толық айта аламыз.

Қазақстанда Фарабидің «қайта тууына» көп қайрат жұмсаған ғалым Ақжан Машанов. Өзінің көп жылдық еңбегінің жемісі ретінде «әл-Фараби» атты кітабы ұсынылған болатын. Ғалым ұсынған бұл кітап Фарабидің туғанына 1100 жыл толуына орай дүниеге келді.

Бұл зерттеу еңбегінде Фарабидің шәкірттік кезінен бастап, ғылым жолына көтерілгенге дейінгі кезеңге байланысты бірсыпыра мағлұматтар жинақталған. Кітапта алдымен Фарабидің заманы

сипатталады, халқымыздың сол кездегі, осыдан мың жыл бұрынғы өмір-тіршілігі, өнеркәсібі, мәдениеті, ғылымы жайлы азды-көпті баяндалады. Соның ішінде қала тұрмысы, қолөнері, жер байлығы, кен қазу, металл қорыту, құрылыстар, ауыл шаруасы, тұрмыс, сауда-саттық жайлы сөз болады. Автор Фарабидің өз дәуірімен ғана шектелмей, одан арғы көне дәуірлерге тереңдеп барып, қайта оралып отырады. Мысалы, автор Ақжан Машановтың бұл еңбегінде мынадай жолдар кездеседі: «Фарабидің рухани моральдық жағындағы ұстазы Абу Мәлік өз тарапынан ғылымға, шындық жолына берілген адам. Екінші ұстаз Арыстанбап – табиғат тану ғылымының өкілі. Сонымен қатар, ғалымдар тарихын зерттеуші, халқымыздың мәдени қазынасының көзі деуге болады. Жалаңтөс батыр-сахарасының салтанаты, ерліктің бейнесі; Нысан Абыз, Қорқыт, Гауһар сияқтылар халқымыздың әдебиет, музыка, ән-күй, эстетикалық сезімдерін елестетеді. Олардың барлығы біріне-бірі қосыла келіп, ақырында Фараби даналығының дариясына құймақ. Фараби – асқан астроном, математик, музыкант, табиғат зерттеуші, философ болған адам» [1,6].

Зерттеуші әл-Фараби жайлы ойларын дамыта келе, Фараби заманында Ислам елдерінің мәдениеті бүкіл дүниежүзілік мәдениеттің шыңы болғандығын, сол кездегі ғылыми ортақ тіл - араб тілі екендігін мәлімдей отырып, сонымен байланысты ғылым тарихында ол заманның мәдениетін «араб мәдениеті» деп атап кеткенінен де хабардар етеді.

Кіндік Азияда фарабитанудың атасы Ақжан әл-Машани (Машанов)– Еуропалықтар Шығыс Аристотелі деп атайтын, дүниежүзілік екінші ұстаз – әл-муаллиму с-сани аталған Әбу Насыр Мұхаммед әл-Фарабидің Отырардан шыққан Қыпшақ тумасы екендігін алғаш дәлелдеп, он бір ғасырдан соң ұрпағымен қауыштырушы ғана емес, баба мұрасын жан-жақты зерттеп, фарабитанудың көпірін тұрғызушы. Бұл зерттеушінің 100 жылдық метейтойы қарсаңында шығарылған көп томдық шығармаларының 1-томына «әл-Фараби көпірі» ол менің бабам дегізген алғашқы хабарламалары және ұлы бабамыздың тұңғыш рет көркем бейнесі сомдалған «әл-Фараби» романын да енгізген.

«әл-Фараби және Абай» атты еңбегінде, сондай-ақ А. Машанов әл-Фарабидің дүниенің сегіз сипатын математикалық тұрғыдан дәлелдегенін жаза келіп, осы сегіз сипатты Абай да адамның бойынан іздеп, өзі тудырған өлең түрін «Сегізаяқ» деп атағаны жайлы ой айтады. Аталмыш тұжырымды негізге алған белгілі философ Т. Бурбаев Абайдың аталған өлеңінде «дүние» ұғымының сырын ашатын жолдардың барлығына назар аударып, осы ұғымның ұлт менталитетіндегі қолданылу аясына, даму көріністеріне тоқталады. Жалпы алғанда Фараби идеяларының бертіңгі дәуір әдебиетіндегі іздерін зерттеу мәселесі – әзірге түрен тимеген тың сала. Мұның өзі алдымен кейінгі дәуірлердегі шығармашылық иелерінің Фараби еңбектерімен қалай және қай дәрежеде таныс болғанын анықтауды қажет етеді. Ғұлама мұрасын әдебиет әлемімен зерттеудің болашақтық бағыттардың бірі деп білеміз.

Ежелгі дәуір әдебиетін зерттеуші Немат Келімбетов өзінің «Ежелгі дәуір әдебиеті» атты зерттеу оқулығында орта ғасыр әдебиетінің философ-ойшылы әл-Фарабиді жеке тақырып ретінде қарастырады. Бұл тарауда автор Әбу Насыр әл-Фарабидің өмірбаянына қысқаша шолу жасайды: «... ол Арыс өзенінің Сырдарияға құя беріс сағасындағы ежелгі Отырар (оны Қыпшақтар Қарашоқы деп атаған) қаласында туылған. Ежелгі түркілердің орталық қаласы Отырарда кезінде негізінен Қыпшақ, Қаңлы, Қоңырат тайпалары мекен еткені тарихтан жақсы мәлім. Отырар – бір жағы көшпелі мал шаруашылығын кәсіп еткен, екінші жағы отырықшы-егіншілікпен айналысатын түрлі түркі ру-тайпаларын өзара байланыстырып тұрған буын іспеттес қала болған. Бұл шаһарды арабтар Фараб деп атаған. Сол бойынша, ұлы ұстаз әл-Фараби атанып кеткен» [2, 115]. Бұл жолдар арқылы зерттеуші Н. Келімбетов ғалымның Фараби атанудағы себебін ашып қана қоймай, «Фараб» сөзінің түп төркінін де айқындап тұрғандай. Сонымен қоса, автор Фараби жайлы мынадай мағлұмат береді: «әл-Фарабидің толық аты жөні: Мұхаммед ибн Мұхамед ибн Узлағ Тархани деп жазылатын болған. Мұндағы «тархан» сөзі екі нәрсені аңғартады: біріншіден, әл-Фарабидің түркі тектес ру-тайпалардан шыққандығын білдіреді. Екіншіден, оның ата-бабасы дәулетті, қыпшақтар арасында есімі белгілі кісілер болғанын көрсетеді. Өйткені қыпшақтардың атақтылары ғана дәстүр бойынша «тархан» деп аталатын болған...» [2, 115].

Әрине Әбу Насыр әл-Фарабидің ең алдымен кезінде «Шығыстың Аристотелі» атанған есімі әлемге мәшһүр философ болды. Ол көне заманның Платон, Аристотель, Гален сияқты ақыл-ой алыптарының шығармалары туралы көптеген трактаттар мен түсіндірмелер жазды. Сөйтіп, Фараби Шығыс пен Батыстың ғылыми қауымын грек философиясымен, логика ғылымымен, ежелгі мәдениетімен таныстыруда зор рөл атқарды.

Фарабидің «Ақылдың мәні туралы трактат», «Данышпандықтың інжу маржаны», «Ғылымдардың шығуы», «Философияны оқу үшін алдымен не білу керек», «Аристотель еңбектеріне түсіндірме» («Поэтика», «Риторика», «Софистика», т.б.) сияқты зерттеулері оның есімін әлемге философ ретінде

танытты. Зерттеуші Н. Келімбетов осы шығармаларын атай келіп, Фарабидің әдебиет теориясы бойынша бірқатар келелі еңбектер жазғанынан, соның ішінде бұрын ғылымға белгісіз аса құнды шығармасы Братислава (Чехословакия) университетінің кітапханасынан табылған «Өлең кітабы» атты еңбегін жан-жақты талдап көрсетеді. Бұл жайында автор былай дейді: «әл-Фарабидің «Өлең кітабы» көлем жағынан шағын ғана туынды, оның тіпті кітап емес, мақала деп атаған жөн шығар. Мүмкін мұның өзі алғашта көлемді шығарма күйінде жазылған болуы да ықтимал. Кейінірек белгілі бір себептер әсерімен кітап көлемі әдейі қысқартылып, бізге тек тезис күйінде жеткен болуы да ғажап емес. Фарабидің бұл зерттеуі жеке кітап күйінде сақталмаған. Ұлы ғалымның он екі бөлімнен тұратын логика саласындағы кітабының ішіне қосылып, сонымен бірге түптелген екен» [2, 118]. Бұдан шығатын қорытынды – Фараби мұрасын игеруде оның кейінгі кезде табылған «Өлең кітабын» жан-жақты зерттеп, оқып үйренудің маңызы бар.

Ғұлама ғалымның сондай-ақ, Аристотельдің «Поэтика» атты еңбегінің ықпалымен жасалған «Өлең өнерінің қағидалары туралы трактат» шығармасы турасын танытуда, соның ішінде грек поэзиясына тән өлең түрлеріне (дифирамбы, ямб, драма, эпос, диаграмма т.б.) жеке-жеке тоқталып, мән-мағынасын ашып беруде де Н. Келімбетовтың зерттеу еңбегінің мәні зор.

Келесі бір көрнекті ғалым, филология ғылымының докторы, профессор Ханғали Сүйіншәлиев қазақ әдебиеті тарихын көп жылдар бойы іздене зерттеп, өзінің «Қазақ әдебиетінің тарихы» атты еңбегінде әл-Фарабиді жіті зерттеп, бағасын беріп кеткен. Ол: «әл-Фараби өзінің еңбектерін өзі шыққан түркі тілінде жазды ма, жазбады ма? Бұл әзір мәлім емес. Бізге белгілісі – ол өз еңбектерін араб тілінде жазған. Сол тілде өзін танытқан. Ғылымға қосқан үлестерін сол тілде қалдырған. Сондықтан ғылым қауымы әл-Фарабиді араб ғалымы деп танып келеді. Оның шыққан тегі, дүниеге әкелген елі ескерілмеді. Соңғы 35-40 жылдардағы зерттеушілер ғана оның өмірінің белгісіз боп келген бетін ашып, түркі текті халықтарға ортақ ғалым екенін дәлелдеді» [3, 64].

Фараби ғұмыр кешкен кезең Шығыс елінің оянуға бет алған ұлы өзгерістері мен өрлеу дәуірі болатын. Бұл кез - арабтың әдеби тілі айтарлықтай дәрежеге көтеріліп, мұсылмандар өлкесіне кең қанат жая дамыған кезі еді. Осы кезеңде араб тілінде емес көптеген халықтардан шыққан ұлы ғұламалар, данышпан ақын-жазушылар өз еңбектерін жазып қалдырды. Сөйтіп, араб мәдениетін өркендетуде мұсылман дініндегі халықтар түгел қатысып, араб тілінде ұлы мәдениет жасалады.

Жоғарыда талданып өткендей, ғұлама ғалым туралы зерттеу еңбектері толастамай, күннен күнге жаңа пікірлермен жалғасын тауып отырған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Машанов А. «әл-Фараби». – Алматы: Алатау, 2003. – 352 б.
2. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 264 б.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1997. – 928 б.

***Бисенбаев П.,**
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университетінің аға оқытушысы
Оспан Ә.,
3 курс студенті, Қазақ тілі мен әдебиет
мамандығы бойынша*

«КӨРҰҒЛЫ» ЖЫРЫНЫҢ НҮСҚАЛАРЫ

«Көрұғлының» батыстық нұсқалары мен ортаазиялық версияларында айырым-ерекшеліктер көп байқалады. Оларды салыстырып байқау үшін қысқаша мазмұнымен таныстырып өтелік.

Тифлистік қолжазба мен әзірбайжандық нұсқаларда Көрұғлының шыққан тегі туралы мынадай мәліметтер кезігеді: Жалали тайпасында Мырзабек деген жігіт болыпты. Кәмелетке толған Мырзабекті әкесі үйлендірмек ниетпен бірнеше жерге құда түседі. Бірақ ол әлгі қалыңдықтардың бәрінен бас тартады (Бұл мотив «Қорқыт ата» кітабындағы оқиғаларды еске түсіреді). Бірде нөкерлерін ертіп Мерв қаласына барған Мырзабек сол жердің атақты байы Махмұдбектің қызы Гүлчехра ханымға ғашық болады. Үйіне оралған жігіт қыздың жайын анасына айтады.

МАЗМҰНЫ

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кәкішұлы Т.	Ата жырау
Әбдезұлы Қ., Алдашова Н.	Қызыл сұңқар
Сейітжанов З.	Буырқанған халықтың дауылпазы
Тілепов Ж.	З.Қабдолов шығармашылығының зерттелу мәселелері
Есембеков Т.О., Айнабекова Г.Б.	Әдеби шығарманы филологиялық талдау үдерісі
Мәдібаева Қ.	Зейін Шашкиннің «Теміртау» романындағы замандас тұлғасы
Бисенғали З.	Ғұмырнамалық роман тарихына жаңа көзқарас
Темирболат А.Б.	Художественное своеобразие романа у. Эко «имя розы»
Жаксылыков А.	Метасемантические формы в структуре эссе и их передача
Кибальник С.	Поэтика интернетекстуальной аккультурации оригинала
Ахмет К.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиет тарихының зерттелуі
Тививальди-Хамраев А.	Новый взгляд на историю Казахстана
Үмбетаев М.	Мұхтар Әуезовтің халық әдебиетін саралау сабақтары
Әбдікүлова Р.	Қазақ повестерінің сюжетикасы
Асқаров Н.	Ұлттық білім беру жүйесін қалыптастырудың Өзекті мәселелері
Сәкен С.И.	«Аңшыбай және оның ұрпақтары» циклы және Едігенің шыққан тегі
Дәрібайұлы С.	Ақын-жыраулардағы ислам негіздері
Әмір Жалғабай, Толқын Рамазан	Жыр дүлділі
Асқарова А., Баязитов Б.	«Соңғы көштегі» тарихи деректілік
Сейдімханова Т.Б.	Шәкәрім Құдайбердиев шығармаларындағы шығыстық дәстүрлер
Жапарова А.	Сердечные сказки Сутеева
Кусеева С.	Тәуелсіздік жылдарындағы қазақ ақындарының поэмаларындағы көркемдік тұтастық
Сарпекова М.	Т. Кәкішұлының «Мағжан-Сәкен» атты монографиясындағы қазақ әдебиетінің даму мәселелері

ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ ДАМУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАР

- Абдулина А.Б.**
Концепт пути в прозе Сатимжана Санбаева
- Ашимханова С.А.**
«Каббала» Т.Уайлдера и художественные искания первых десятилетий XX века
- Ержанова С.**
Махамбет шығармаларындағы рухани тәуелсіздік
- Масолова Е.А.**
Логика колоризма в романе Толстого «Воскресение»
- Бұлдыбай А.С.**
Айтыс жанры- өміршең жанр
- Болатова Г.Ж.**
Translation of "The book of Words" by Abai into the Russian language
- Қалқабаева С.Ә.**
Жастардың адами болмысын сөз еткен роман
- Машакова А.К.**
Исследование зарубежной литературы в Казахстане
- Сағындық Н.**
Әл-Фараби еңбектерінің зерттелуі
- Бисенбаев П.**
«Көрұғлы» жырының нұсқалары
- Шортанбаев Ш.**
Қ.Ысқақов прозасындағы тұлға өлеуеті және қаламгерлік ұстаным
- Мекебаева Л.А.**
XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы әдебиеттің зерттелуі
- Түсіпхан Н.**
Ғаббас тоғжановтың «әдебиет және сын мәселелері» еңбегінің мәні
- Оспанова А.**
Ғұмар Қараштың азаттықты аңсаған туындылары
- Шолпанбай С.Қ.**
Қазақтардың мифтік танымындағы генотиптік діни жүйелер
- Есентаева А.Ы.**
Шәкәрім шығармашылығы – шоқтығы биік шығармалар шоғыры
- Айтбайқызы Н.**
Казезова А.
Қазақ эпостарының жанрлық ерекшеліктері
- Сыдықова С.**
Ахат Жақсыбаевтың шығармашылық қырлары
- Құрманқызы Ш.**
Қазақтардың мифтік танымындағы генотиптік діни жүйелер
- Мейірбекова А. магистрант**
А.Байтұрсынұлы негізін салған қазақ әдебиеттануы
- Қойшыбаева Н. магистрант**
Ғ.Мүсірепов психологиялық шығармалардың хас шебері
- Тұмабаева Ф., магистрант**
А.Сүлейменовтың драмалық шығармаларының ерекшеліктері

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУМЕН, ЗЕРТТЕУДЕГІ ЖАҢА ІЗДЕНІСТЕР

- Турумбетова Л.А.**
Перевод как средство межкультурной коммуникации
(на примере перевода казахских и русских сказок)
- Тауева Р.М.**
On Some Issues of Foreign and Second Language Learning
- Айсұлтанова К.А.**
Усвоение грамматического материала в процессе речевой деятельности

Карашина Г.Т., Оразаева Г.А.	Атрибутивные конструкции в английском и казахском языках
Халенова А.Р., Атабаева Г.К.	Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқытуда жеке тұлғаға бағытталған әдістер.....
Gaukhar Atabayeva, Asel Ramazanova	Ways of development of the practical skills of students in higher education
Әшірбекова Г., Есназарова Р.	Газет репортажының жазылу ерекшеліктері
Байбақтина А.Т., Андақұлова У.А.	Қосымшалар құруда ORACLE мәліметтер қорын қолдану туралы.....
Артықова Е.О., Төлеухан Ж.	Жаңа ақпаратты технологияларды ағылшын тілі сабағында тиімді
Оқушева Г., Жанадилова З.	Применение case study в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку
Бекалаева А.О., Михальченко Е.Н.	Особенности и способы перевода окказионализмов в жанрах фэнтэзи и научной фантастики
Ақшалова, Серікбаев	Аударманың негізгі түрлері
Zharagova A.	Set expressions about character in English language
Башенова Б.	Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып электрондық құжат мәселесін шешу
Атабаева Т.	Ағылшын тілін меңгерудегі психологиялық кедергілер мен аспектілер.....